

SKATTER OCH SKATTEFUSK[#]

HENRIK HAMMAR, SVERKER C. JAGERS OCH
KATARINA NORDBLOM

Välfärdsstaten är uppbyggd av många komponenter. Bland annat förutsätts ett relativt högt skatteuttag och ett stort mått av förtroende för medmänniskor och samhällets institutioner (Rothstein, 2003). Skatteuttag och förtroende hänger också i hög grad samman. Vissa skatter är mer (im)populära än andra, vilket bl.a. visar sig genom att attityden till skattenivåer skiljer sig åt mellan skatter. I just detta avseende visar tidigare studier att frågan om förtroende spelar en viktig roll. Om man litar på att ens medmänniskor betalar den skatt de är förpliktigade att betala, är man nämligen generellt sett mer villig att själv betala skatt (Skatteverket, 2003). Detta betyder i praktiskpolitiska termer att bland dem som har låg tillit till sina medmänniskor kommer staten att ha svårt att finna (frivilliga) finansärer av den generella välfärden. Vidare tycks förtroendet för samhällets institutioner ha betydelse för huruvida människor är villiga att betala skatt eller ej. Om man t.ex. inte tror att politikerna gör det jobb eller de uppgifter de är valda att utföra, kan man förvänta sig att sannolikheten att stödja skattehöjningar sjunker (Hammar & Jagers 2005).

I detta kapitel vill vi titta lite närmare på några av dessa aspekter. Närmare bestämt skall vi undersöka svenska folkets attityder till skattenivåer samt uppfattning av skattefusk och diskutera vad som kan förklara skillnader i uppfattningar. *Särskilt* vill vi studera hur förtroende medverkar till att forma människors attityder till skatter och uppfattningar om skattefusk.

Notera alltså att vi inte studerar människors generella attityder till det svenska skattetrycket och inte heller dess relation till storleken på den offentliga sektorn. Istället bryter vi ner analysen på enskilda skatter och tar oss an följande fyra frågeställningar:

- Vilken syn har man på olika skatters nivåer?
- Vad förklarar folks åsikter om skattenivåer?
- Hur vanligt tror man det är med fusk med olika skatter?
- Vad kan förklara folks uppfattning om skattefusk?

[#] Den här artikeln har skrivits inom ramen för det av Naturvårdverket finansierade forskningsprogrammet *COPE (Communication, Organisation, Power and Efficiency)* och är dessutom delvis finansierad av Stiftelsen Richard C. Malmstens minne. Datainsamlingen har också erhållit benäget bistånd från Adlerbertska forskningsfonden.

Det finns givetvis en mängd olika faktorer som bidrar till att förklara människors uppfattning om såväl skattenivåer som skattefusk. Vi skall emellertid koncentrera oss på ett begränsat antal. Först och främst vill vi undersöka betydelsen av förtroende, både för andra människor (så kallat generellt förtroende eller mellanmänsklig tillit) och för de styrande politikerna. Vi vill också studera betydelsen av kunskap inhämtad från olika källor. Förutom den gängse variabeln formell utbildning undersöker vi även vilken effekt mediekonsumtion har (vissa skatter har t.ex. fått ett mycket större utrymme i massmedia än andra) och huruvida man anser sig vara kunnig i samhällskunskap spelar roll för åsikter om skattenivåer och fusk.

Olika motiv till skatter

De skatter som undersöks är kommunal inkomstskatt, statlig inkomstskatt, arbetsgivaravgifter/egenavgifter, bolagsskatt, gåvoskatt, arvsskatt, förmögenhetsskatt, fastighetsskatt, fordonskatt, koldioxidskatt på bensin och diesel och alkoholskatt. Vi har valt just dessa elva olika skatter av tre skäl. För det första baseras skatterna på olika objekt. För det andra har de olika motiv, och för det tredje skiljer de sig avseende storleken på individens skattebetalning.

Skatterna kan i huvudsak delas in i tre olika grupper där motiven till skatterna ligger till grund för indelningen. Dessa är fiskala, fördelningspolitiska och effektivitetshöjande. Fiskala, eller statsfinansiella, motiv handlar helt enkelt om att få in medel till den offentliga sektorn för att kunna bedriva verksamhet. Skatter som främst används av fördelningspolitiska skäl brukar inte vara särskilt inkomstbringande för staten utan motiveras snarare av att fördelningen i samhället blir jämnare med hjälp av dem. De nyligen borttagna arvs- och gåvoskatterna är exempel på sådana fördelningspolitiska skatter. Medan dessa skatter fortfarande fanns, utgjorde deras intäkter endast ungefär 0,1% av svensk BNP, och var alltså högst marginella inkomstkällor (Egendomsskattekommittén 2004). Det finns också effektivitetsmotiverade skatter. Vissa aktiviteter i samhället medför oönskade, så kallade ”externa effekter” och bedrivs i högre utsträckning än vad som är samhällsekonomiskt optimalt. Sådana aktiviteter kan minskas och därmed närma sig önskvärda nivåer med hjälp av ekonomiska incitament, såsom exempelvis skatter. Denna tanke ligger till grund för koldioxidskatten på fordonsbränslen. Med en sådan skatt blir bensin och diesel dyrare vilket motiverar människor att köra kortare sträckor eller välja en bränsleeffektivare bil. Liknande resonemang finns för alkoholskatten som framför allt finns för att folk inte skall konsumera alltför mycket alkohol, men liksom koldioxidskatten genererar den också betydande intäkter till staten.

Ibland går motiven till en skatt stick i stäv med dess effekter. Förmögenhetsskatten är t.ex. tänkt att vara starkt omfördelande i så måtto att endast hushåll med förmögenheter skall betala denna skatt och ju större förmögenhet, desto högre skatt är det tänkt. Vissa regler för beskattningsbara tillgångar gör emellertid att flera

mycket stora förmögenheter i Sverige helt undgår beskattning, medan andra med betydligt mindre förmögenheter och som inte omfattas av dessa speciella regler, får betala förmögenhetsskatt. Denna motsärlighet har blivit mycket uppmärksammas i media och kan därför tänkas påverka människors attityd till skatten i fråga.

Ännu vanligare är det dock att en skatt som har ett visst syfte får stora negativa effekter på andra områden. Det uppkommer alltså en balansgång där man tvingas väga för- och nackdelar mot varandra. Omfördelning kan till exempel ibland ske på bekostnad av effektivitet och det är i grund och botten en värdefråga huruvida man tycker att det som förloras i effektivitet uppvägs av det man vinner i omfördelning eller tvärt om. Exempelvis medför en höjning av koldioxidskatten på bensin och diesel (som är ett exempel på en effektivitetsbetingad skatt för att minska koldioxidutsläppen) att låginkomsthushåll på landsbygden drabbas relativt hårt eftersom dessa lägger en större andel av sin inkomst på drivmedel jämfört med ett höginkomsthushåll i storstad. Denna effekt kan anses stå i strid med fördelningspolitiska mål i såväl inkomst- som regionalpolitiska avseenden.

Attityder till skattenivåer

I Tabell 1 redovisas svaren på frågan ”Tycker Du att följande skatter bör höjas eller sänkas?” Balansmåttet längst till höger i tabellen visar andelen som vill sänka eller ta bort skatten minus andelen som vill höja den. Vi finner att fastighetsskatten (70 procent), arvs-skatten (66 procent) och gåvoskatten (63 procent) är de tre skatter som man helst vill sänka i stället för att höja. Det här är intressant sett i ljuset av att just arvs- och gåvoskatterna faktiskt avskaffades vid årskiftet 2004–2005. Det tycks alltså ha funnits ett medborgerligt stöd för beslutet att avskaffa dessa skatter.

Generellt sett är det klart fler som vill sänka de olika skatterna jämfört med att höja dem. De tre skatter som är minst impopulära att höja är bolagsskatten, förmögenhetsskatten och koldioxidskatten. Det relativt starka stödet för att höja koldioxidskatten är ett ganska oväntat resultat, eftersom vi i tidigare studier har funnit att stödet för att höja denna skatt är väldigt lågt (Hammar & Jagers 2003). Tydligt är dock stödet ännu svagare för att höja andra skatter. Man bör dock komma ihåg att jämfört med *helt andra sätt* att minska koldioxidutsläppen från trafiken, t.ex. genom att bygga ut kollektivtrafik, subventionera miljövänliga bränslen och öka informationen om bilåkandets skadeverkningar på klimatet, förblir en höjning av koldioxidskatten ett illa omtyckt förslag (Hammar och Jagers 2003). Samtidigt kräver alla de mer populära åtgärderna finansiering från andra skatter, som svenska folket alltså ännu mindre vill se höjda.

Vi ser i Tabell 1 att för vissa skatter är det ganska många som saknar uppfattning. Nästan en tredjedel av respondenterna har ingen uppfattning om nivån på bolagsskatten. Bolagsskatten är en skatt som inte berör särskilt många (i betydelsen att de inte är skattskyldiga), men detsamma gäller förmögenhetsskatten där betydligt färre saknar en uppfattning. En viktig orsak till dessa skillnader kan vara att den

förra skatten är relativt ”anonym”, medan den senare har fått ganska mycket uppmärksamhet i massmedia.

Tabell 1 Attityd till olika skatters nivåer (procent)

	Ej svar	Bör sänkas mycket /tas bort	Bör sänkas något	Bör varken sänkas eller höjas	Bör höjas något	Bör höjas mycket	Ingen upp-fattning	Summa procent	Balans-mått
Kommunal inkomstskatt	2	8	42	35	5	0	8	100	45
Statlig inkomstskatt, Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	2	12	40	32	5	0	9	100	47
Bolagsskatt	3	14	36	25	2	0	20	100	48
Gåvoskatt	5	6	15	29	11	2	32	100	8
Arvsskatt	2	48	19	14	3	1	13	100	63
Förmögenhetsskatt	2	52	18	12	3	1	12	100	66
Fastighetsskatt	2	25	18	24	13	6	12	100	24
Fordonskatt	1	39	32	17	1	0	10	100	70
Koldioxidskatt på bensin och diesel	2	13	39	33	5	1	7	100	46
Alkoholskatt	2	19	30	29	10	3	7	100	36
	1	20	35	25	6	6	7	100	43

Antal observationer: 1 690

Kommentar: Frågan som ställdes var ”Tycker Du att följande skatter bör höjas eller sänkas?” Balansmåten längst till höger i tabellen visar andelen som vill sänka eller ta bort skatten minus andelen som vill höja den.

Vad kan då förklara att attityderna till olika skatters nivåer skiljer sig så markant åt? Beror det på folks förtroende för varandra och politiker, eller är det andra faktorer som spelar roll – t.ex. egenintresset? I Tabell 2 redovisas regressionsresultat. Genom dessa kan vi se hur flera olika faktorer bidrar till att förklara inställningen till skattesänkningar. Analyserna är gjorda med avseende på huruvida man vill *sänka* kommunal inkomstskatt, fastighetsskatt respektive koldioxidskatt (dvs. våra tre beroende variabler som antar värdet 1 eller 0). Som förklarande variabler har vi valt två typer av förtroende, nämligen förtroende för riskdagen och tillit till medmänskorna. Referenspunkten är den största gruppen, som inte har något uttalat, varken stort eller litet förtroende för allmänhet eller politiker. I förhållande till detta ställer vi dels de två grupper som har störst respektive minst förtroende för andra människor, dels de två grupper som har störst respektive minst förtroende för riksdagen. Vi är också intresserade av att se massmedias roll för uppfattningen att en skatt bör sänkas och har som en oberoende variabel därför huruvida man läser en morgontidning fem eller fler dagar i veckan. Betydelsen av respondenternas egna uppskattning av sina kunskaper om samhället undersöks också, liksom betydelsen av uni-

versitetsutbildning. Det finns även anledning att tro att egenintresse påverkar inställning och vi kontrollerar därför för om man är villaägare (mått på egenintresse beträffande fastighetsskatt) och var man bor (där storstad och landsbygd jämförs med mindre och mellanstora städer) samt bilnehav (som mått på egenintresse när det gäller koldioxidskatten). Förutom inkomst, ålder och kön har vi också med politiska sympatier där vi jämför samtligas partisympatier med dem som sympatiserar med "annat parti". Regressionerna är gjorda på det urval som verkligen har en uppfattning om skatten i fråga. En oddskvot signifikant¹ större än ett betyder att sannolikheten ökar för att man skall vilja sänka skatten medan en oddskvot signifikant mindre än ett innebär att sannolikheten att man skall vilja sänka skatten minskar.

Tabell 2 Vad förklarar inställning till skattesänkningar (uppskattade oddskvoter)

	Kommunalskatt	Fastighetsskatt	Koldioxidskatt
Stark allmän tillit	0,82*	0,79	0,93
Svag allmän tillit	1,23	0,98	1,05
Stort politiskt förtroende	0,82	1,11	0,69**
Litet politiskt förtroende	1,67***	1,16	1,65***
Morgontidning	0,78*	1,44**	0,75**
Anser sig veta mycket om samhället	1,05	0,88	0,71**
Anser sig veta litet om samhället	1,68***	1,62**	1,45**
Högskolestudier	0,70**	0,80	0,62***
Hög inkomst	1,13	0,72	0,82
Låg inkomst	1,16	1,17	1,1
Villaägare	--	2,81***	--
Storstad	--	1,09	0,85
Landsbygd	--	0,90	1,47**
Bilägare	--	--	1,96***
Ålder	1,00	0,98	0,97
Ålder2	1,00	1,00	1,00
Kvinna	1,06	1,35**	0,89
v	0,99	0,47*	0,60
mp	1,66	0,71	0,33***
s	1,35	0,73	0,92
c	1,47	1,31	0,83
fp	1,98**	1,38	0,86
kd	2,14**	3,59***	0,92
m	3,18***	2,20**	1,43
Antal observationer	1298	1275	1302

Kommentar: För alla variabler utom ålder kan de så kallade oddskvoterna tolkas såsom att om denna är mindre än ett så är det mindre sannolikt att vilja sänka skatten och över ett att det är mer sannolikt att man vill sänka skatten. * $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$; Ju fler stjärnor, desto säkrare statistiskt samband.

Vi ser att förtroende för politikerna är viktigt. De som har ett mycket litet förtroende är mer benägna att vilja sänka såväl kommunalskatten som koldioxidskatten. Stort förtroende för politiker gör det mindre sannolikt att man skall vilja sänka koldioxidskatten och att man är mycket mer benägen att vilja höja den än de som har mindre förtroende.² När det gäller ett regelbundet nyhetsintag i form av att ofta läsa en morgontidning, skiljer sig effekterna åt för olika skatter. Man vill till exempel i mindre utsträckning sänka kommunalskatten och koldioxidskatten, vilket, om vi tillåter viss spekulation, skulle kunna bero på att man genom tidningarnas rapportering upplever att den kommunala verksamheten och miljön snarare behöver ytterligare resurser. Fastighetsskatten har fått ganska mycket uppmärksamhet i massmedia de senaste åren vilket möjligen kan ligga till grund för resultatet att de som regelbundet läser morgontidningar i högre grad än andra vill sänka fastighetsskatten. Även den subjektiva uppfattningen om den egna kunskapen om samhället har betydelse. De som tycker sig ha ringa eller ingen kunskap är mer benägna att förespråka sänkta skatter, medan de som tycker sig veta mycket om samhället vill höja, snarare än sänka koldioxidskatten³. Även kunskap i form av utbildning påverkar på så sätt att de som har universitets- eller högskoleutbildning är mindre benägna att vilja sänka kommunal- och koldioxidskatten. Vi ser också att egenintresse spelar en stor roll (jmf Holmberg & Oscarsson 2004). Om man är fastighetsägare är sannolikheten att man vill sänka fastighetsskatten nästan tre gånger så stor som om man inte är det. Likaså vill bilägare i högre grad sänka koldioxidskatten, vilket också gäller för boende på landsbygden där ju många är beroende av bil. Bor man i storstad där den ökande bilismen ofta upplevs som ett problem, ökar istället sannolikheten att man vill höja koldioxidskatten.⁴

Överlag ser vi ingen indikation på att män och kvinnor vill höja och sänka skatter i olika utsträckning när vi i regressionerna kontrollerar för t.ex. inkomst, utbildning och ålder. I Tabell 2 är det bara fastighetsskatten som kvinnor är mer angelägna än män att sänka.⁵

Uppfattningar om skattefusk

Efter denna översikt över svenska folkets attityder till skattenivåer kommer vi nu i resten av kapitlet att koncentrera oss på uppfattningen om skattefusket utbredning.

I Tabell 3 redovisas svenska folkets uppskattning av hur mycket det fuskas med våra elva utvalda skatter. Som vi ser av balansmättet längst till höger i tabellen så varierar uppfattning om fusk väsentligt mellan de olika skatterna. De två skatter som flest människor tror att det fuskas med är förmögenhetsskatten (+ 36 procent) och gåvoskatten (+ 32 procent). Vänder vi på steken så finner vi också ett antal skatter vilka många människor inte tror att det fuskas särskilt mycket med. Störst övervikt för icke-fusk har fordonsskatten (-48 procent) och koldioxidskatten (-43 procent). Det vill säga, merparten av dem som har en uppfattning tror att det fö-

rekommer ytterst lite fusk med dessa skatter. Det är troligt att många gör bedömningen att det är relativt svårt för gemene man att undvika koldioxidskatten eftersom den läggs på det pris man betalar när man tankar sitt fordon. På liknande sätt är det svårt att fuska med fordonskatten.

Tabell 3 Uppfattning av skattefusk för olika skatter (procent)

	Ej svar	Mycket vanligt	Ganska vanligt	Inte särskilt vanligt	Inte alls vanligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmätt
Kommunal inkomstskatt	1	7	23	36	10	23	100	-16
Statlig inkomstskatt, Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	1	9	27	32	9	22	100	-5
Bolagsskatt	2	8	28	29	5	28	100	+2
Gåvoskatt	2	10	29	21	4	34	100	+14
Arvsskatt	2	18	34	17	3	26	100	+32
Förmögenhetsskatt	2	11	30	25	6	26	100	+10
Fastighetsskatt	1	19	37	16	4	23	100	+36
Fordonskatt	1	5	17	35	17	25	100	-30
Koldioxidskatt på bensin och diesel	2	3	10	35	26	24	100	-48
Alkoholskatt	1	3	10	31	25	30	100	-43
	1	10	18	24	19	28	100	-15

Antal observationer: 1 670

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur vanligt tror Du att det är med skattefusk bland människor som är skyldiga att betala följande typer av skatter?" Balansmåten längst till höger i tabellen visar andelen som tror att det är mycket eller ganska vanligt med fusk minus de som inte tror att det är särskilt eller alls vanligt med fusk.

Vid en jämförelse av resultaten i Tabell 1 och 3 ser man att det för alla skatter är fler som inte har någon uppfattning i frågan om skattefusk än i attitydfrågan som rör skattenivåer. En förklaring kan vara att människor i allmänhet har en hel del synpunkter på olika skatter, men att betydligt färre har funderat kring huruvida det fuskas med dem eller ej. I båda frågorna och på samtliga skatter har kvinnor i mycket större utsträckning än män svarat att de inte har någon uppfattning. På frågorna om skattenivåer hade i genomsnitt 8 procent av männen ingen uppfattning, medan 17 procent av kvinnorna saknade uppfattning. Motsvarande siffror för uppfattning om skattefusk var hela 32 procent för kvinnorna och 20 procent för männen. Kvinnor tycker sig också i mindre utsträckning än män ha goda kunskaper om samhället, vilket också tycks påverka huruvida man har en uppfattning eller ej.⁶

Vad bestämmer då skillnader i uppfattningar om skattefusket omfattning? Som antydde i inledningen är det förmodligen många saker. I detta avsnitt skall vi up-

pehålla oss vid några faktorer som vi har skäl att tro spelar en viktig roll: olika former av förtroende, olika typer av kunskap samt egna erfarenheter av att vara skattskyldig för de undersökta skatterna.

I tabell 4 inleder vi med att se på betydelsen av tillit till andra människor. Här framgår att om man inte tycker att man kan lita på människor i allmänhet så tror man generellt sett att skattefusk är mer vanligt förekommande än om man i stor utsträckning litar på sina medmänniskor. Undantagen är de skatter där man tror att skattefusk är allra vanligast. Hela 75 procent av de tillfrågade som har en uppfattning i frågan tror t.ex. att fusk med förmögenhetsskatten är mycket eller ganska vanligt. Detta gäller även bland de respondenter som tycker att man i allmänhet kan lita på folk. Återigen kan en förklaring vara det relativt stora utrymme som denna skatt fått i massmedia och i den politiska debatten. Det är också färre som saknar uppfattning om förmögenhetsskatten jämfört med de andra skatterna, vilket också tyder på att uppfattningen kan ha påverkats av medias bevakning. Likväl, den samlade bilden (se balansmålet för allmän tillit i tabell 4) är ändå att ju lägre förtroende man har för sina medmänniskor desto mer tror man att det fuskas. Om jag inte litar på andra människor i största allmänhet, varför skall jag då lita på att de betalar sin skatt?

Tabell 4 Hur andelen som tror att det fuskas med skatter varierar med allmän och politisk tillit (procent)

	Allmän tillit			Balansmätt (allmän tillit)	Politisk tillit		Balansmätt (politiskt förtroende)
	Alla	Stark tillit till medmänniskor (35 procent)	Ingen eller mycket svag tillit till medmänniskor (13 procent)		Stort förtroende för riksdagen (25 procent)	Inget eller mycket litet förtroende för riksdagen (31 procent)	
Kommunal inkomstskatt	40	35	50	-16	30	47	-17
Statlig inkomstskatt	46	42	56	-14	38	54	-16
Arbetsgivaravgifter	52	49	67	-16	49	53	-4
Bolagsskatt	62	58	67	-10	57	65	-8
Gävoskatt	72	70	72	-2	69	77	-8
Arvsskatt	57	55	62	-8	54	63	-9
Förmögenhetsskatt	74	74	73	+2	73	77	-4
Fastighetsskatt	30	29	42	-15	26	36	-10
Fordonsskatt	17	13	20	-5	13	18	-5
Koldioxidskatt på bensin/diesel	18	17	17	0	14	18	-4
Alkoholskatt	39	35	48	-15	36	40	-6

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Också förtroende för riksdagen⁷ tycks ha betydelse för hur omfattande man tror att skattefusket är. Kolumnen längst till höger i Tabell 4 visar att om man tillhör den knappa tredjedel som har litet eller inget förtroende för riksdagen så tror man i högre grad att det fuskas med samtliga av skatterna jämfört med om man har ganska eller mycket stort förtroende. Detta illustreras ytterligare i tabellen genom balansmättet längst till höger. Som vi ser finns det ett entydigt minustecken framför samtliga skatter, vilket indikerar en övervikt för den grupp som saknar eller har ett mycket litet förtroende för våra politiker. Man skulle kunna tänka sig att vi här ser en variant av en så kallad ”Toblerone-effekt”. Det vill säga, om man tycker att det är svårt att lita på de styrande fullt ut – efter de senaste årens skatte- och redovisningsincidenter upplever många att det fuskas också i denna grupp – då är man också benägen att tro att det generellt fuskas med skatter. Det kan också tänkas vara en misstro mot politikerna som gör att man inte litar på deras förvaltning av skattempengarna och att man därför själv vill undvika att betala skatt och tror att andra resonerar likadant. Detta är också en viktig förklaring till skattefusk enligt Skatteverket (2003) där den näst viktigaste anledningen till skattefusk ansågs vara ”Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer.” Detta mönster verifieras och verkar förstärkas (Skatteverket 2005, bilaga 2 sid 7-8).

Spelar subjektiv uppfattning om kunskap i samhällsfrågor någon roll?

Vi vill se hur olika typer av kunskap påverkar uppfattningen om skattefusket omfattning, på motsvarande sätt som vi gjorde med avseende på attityderna till skatteinivåer. De respondenter som läser morgontidning minst fem dagar i veckan generellt sett tror att det fuskas mindre med skatter jämfört med mindre frekventa morgontidningsläsare.⁸ Uppfattningen om skattefusk skiljer sig också mellan grupper som anser sig ha olika mycket kunskap om samhällsfrågor. I Tabell 5 ser vi hur upplevd kunskap påverkar uppfattningen om skattefusk. Generellt sett tycker sig män ha betydligt större kunskap om samhället än kvinnor.⁹ Givet att man anser sig ha en viss kunskapsnivå är dock könsskillnaderna obetydliga.¹⁰

I Tabell 5 visar det sig också att de som säger sig ha stor kunskap om samhällsfrågor generellt tror att det fuskas mindre än de som har liten eller ingen kunskap. Tydligast är skillnaden för fordonsskatt och koldioxidskatt där andelen som tror att det fuskas är dubbelt så stor bland dem som upplever sig tillhöra de minst kunniga jämfört med dem som, enligt egen utsago, är mest kunniga. För arvs-, gåvo- och förmögenhetsskatterna är dock situationen den omvända: De som anser sig vara mest kunniga är den grupp som tror att det fuskas mest.

Tabell 5 Hur andelen som tror att det fuskas med skatter varierar med egen uppfattning om kunskap i samhällsfrågor (procent)

	Alla	Anser sig ha stor kunskap (31 procent)	Anser sig ha liten eller ingen kunskap (19 procent)
Kommunal inkomstskatt	40	38	49
Statlig inkomstskatt	46	45	50
Arbetsgivaravgift/Arbetsgivaravgifter	52	53	56
Bolagsskatt	62	62	64
Gåvoskatt	72	76	66
Arvsskatt	57	62	57
Förmögenhetsskatt	74	78	73
Fastighetsskatt	30	30	31
Fordonsskatt	17	12	24
Koldioxidskatt på bensin/diesel	18	13	26
Alkoholskatt	39	35	44

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning i olika kategorier som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Kan ”egen” erfarenhet förklara uppfattning av skattefusk?

Också den egna erfarenheten av specifika skatter kan tänkas påverka uppfattningen om hur vanligt det är med fusk. Den egna erfarenheten kan både vara att man vet att en viss skatt är mycket svår att fuska med (t.ex. fordonsskatt och koldioxidskatt) eller att man vet att både man själv och ens vänner/kollegor (inte) fuskar med en viss skatt som man bör betala. I Tabell 6 nedan redovisas fem skatter och hur egen erfarenhet påverkar svarsmönstren:¹¹

Tabell 6 Egna erfarenheters betydelse för uppfattning om skattefusk (procent)

	Alla	Företagare	Icke företagare
Arbetsgivaravgifter	52	31	54
Bolagsskatt	62	38	66
Fastighetsskatt	29	Villaägare	Icke villaägare
		25	35
Fordonsskatt	16	Bilägare	Icke bilägare
		15	22
Koldioxidskatt	17	16	25

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning i olika kategorier som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Vi ser klara indikationer på att egen erfarenhet påverkar uppfattningen om skattefusks omfattning negativt. Företagare tror i mycket mindre utsträckning än icke-företagare att det fuskas med arbetsgivare- och egenavgifter liksom villaägare i mindre utsträckning än andra tror att det fuskas med fastighetsskatten. Detsamma gäller bilägare, som tror att det fuskas mindre med fordons- och koldioxidskatten jämfört med dem som inte har bil. Detta kan delvis bero på vissa gruppers större kännedom om specifika skatter, t.ex. bilägare som vet att det är svårt att fuska med fordons- och koldioxidskatten. Skillnaden skulle också kunna vara kopplad till frågan om förtroende och misstroende. Om man själv inte är företagare eller villaägare kanske man hyser misstro mot dessa grupper och därför tror att de fuskar i större utsträckning än vad medlemmar i dessa grupper själva tror.

Regressionsresultat

I Tabell 4 – 6 har vi fått indikationer på att olika sorters förtroende och kunskap samt erfarenheter påverkar hur vanligt förekommande man tror att skattefusk är. Vi skall nu analysera svenska folkets uppfattningar om skattefusk avseende kommunalskatt, fastighetsskatt och koldioxidskatt med hjälp av regressionsanalys där kontroll för flera faktorer är möjlig. Resultaten redovisas i Tabell 7.

Följande kan utläsas ur analyserna. Stark allmäntillit gör att man tror att det fuskas mindre med kommunalskatten medan en svag tillit till medmänniskorna ökar sannolikheten att tro att det fuskas med fastighetsskatten. Ett litet förtroende för styrande politiker gör att man tror att det i större utsträckning fuskas med båda dessa skatter, medan ett uttalat stort förtroende för politikerna gör att man är mindre benägen att tro att folk fuskar med koldioxidskatten. Den politiska tilliten har alltså inte bara betydelse för om man vill höja eller sänka skatter, utan också för huruvida man tror att det skattefuskar. Med tanke på resultaten i Skatteverket (2003) är detta kanske inte så förvånande, eftersom ”personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer” anges som ett vanligt skäl till varför man fuskar med skatter. De som tycker sig ha dåliga eller inga kunskaper om samhällsfrågor är också mer benägna att tro att det fuskas. Som antytts ovan tror villaägare att det fuskas mindre med fastighetsskatten samtidigt som bilägare tror att det fuskas mycket mindre med fordons- och koldioxidskatten jämfört med de respondenter som saknar bil, vilket skulle kunna tyda på att de har större skattespecifika kunskaper och därför vet att det är svårt att fuska med dessa skatter. För den kommunala inkomstskatten tycks det omvända gälla. Höginkomsttagare tror att det fuskas mer med den kommunala inkomstskatten än vad respondenter med lägre inkomst gör. Politiska sympatier verkar inte spela någon roll för uppfattningen om skattefusks omfattning.

Tabell 7 Uppfattningar om fusk med olika skatter (logistisk regression, uppskattade oddskvoter)

	Kommunalskatt	Fastighetsskatt	Koldioxidskatt
Stark allmän tillit	0,76**	1,14	1,02
Svag allmän tillit	1,22	1,56**	0,80
Stort politiskt förtroende	0,81	0,94	0,63**
Litet politiskt förtroende	1,37**	1,43**	0,95
Morgontidning	0,96	0,77*	0,65**
Anser sig veta mycket om samhället	1,02	1,30*	1,11
Anser sig veta litet om samhället	1,57**	1,04	1,73**
Universitetsutbildad	0,83	0,69**	0,79
Hög inkomst	1,49**	1,28	0,93
Låg inkomst	0,90	1,42**	0,92
Villaägare	--	0,64***	--
Storstad	--	--	0,68*
Landsbygd	--	--	1,19
Bilägare	--	--	0,46***
Ålder	1,02	0,98	1,00
Ålder2	1,00	1,00	1,00
Kvinna	0,90	1,48***	0,93
v	1,07	0,66	0,49
mp	1,65	0,78	0,76
s	1,22	0,91	0,92
c	0,73	0,51	0,63
fp	1,45	0,97	0,49
kd	1,39	0,95	0,46
m	1,64	0,61	1,46*
Antal observationer	1110	1069	990

Kommentar: För alla variabler utom ålder kan de så kallade oddskvoterna tolkas såsom att om denna är mindre än ett så är det mindre sannolikt att tro att det skattefuskas och över ett att det är mer sannolikt att det skattefuskas.

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01; Ju fler stjärnor, desto säkrare statistiskt samband.

Hur förklarar vi attityderna?

I detta kapitel har vi för det första försökt belysa svenska folkets inställning till olika skatters nivåer. Tycker man att de bör höjas eller sänkas? Det visar sig att en övervägande del av alla respondenter anser att samtliga skatter bör sänkas. Det finns emellertid gradskillnader. Det är t.ex. betydligt färre som vill sänka bolagsskatten (21 procent) än som vill sänka de kommunala och statliga inkomstskatterna (50 procent resp. 52 procent). Den skatt som allra flest vill sänka är dock fastighetsskatten, som 71% av respondenterna vill sänka eller ta bort, tätt följd av gåvo- och arvsskatten. I ljuset av dessa resultat får man nog anse att regeringens avskaffande

(efter det att enkäten skickats ut) av de två förstnämnda skatterna skedde i enlighet med den allmänna opinionen. Vad gäller skattehöjningar är det förmögenhetsskatten som flest (18,5 procent) vill se höjd, medan endast 2 procent vill se en höjning av fastighetsskatten, som är den minst populära skatten att höja.

Vi har gjort en regressionsanalys av vad som förklarar skillnader i attityder till sänkningen av tre olika skatter, kommunal inkomstskatt, fastighetsskatt samt koldioxidskatt på bensin och diesel. Vi har framförallt velat se vilken roll olika typer av förtroende och kunskap spelar. Om man inte litar på de styrande politikerna litar man kanske inte heller på att de förvaltar ens skattepengar väl. Lågt politiskt förtroende skulle därför kunna bidra till att man i större utsträckning vill sänka skatterna.

Massmedias rapportering förefaller också ha betydelse för folks attityder. Låt oss här spekulera en aning kring möjliga tolkningar. Att en skatt uppmärksammats i media tycks för det första göra att fler människor faktiskt har en uppfattning om skatten över huvud taget. För det andra tycks också medias rapportering påverka attityden i sig. Fastighetsskatten och dess höjningar har varit föremål för mycken debatt de senaste åren och ofta har det fokuserats på de fördelningsmässiga aspekterna. Människor som bor i områden som under senare år blivit attraktiva har sett sina taxeringsvärden och därmed skattebördor öka. Detta gäller även de med låga inkomster. Just detta har uppmärksammats mycket i media och kan vara en förklaring till att 71 procent av respondenterna *som inte äger sitt boende* ändå vill att fastighetsskatten skall sänkas. För den kommunala inkomstskatten och koldioxidskatten ger ett stort nyhetsintag i form av morgontidningar motsatt resultat – morgontidningsläsare är mindre benägna än andra att vilja sänka dessa skatter. Här är det kanske inte så mycket själva skattenivån som fått medial uppmärksamhet. Tidningsläsare har däremot i stor utsträckning fått ta del av rapporteringar om neddragningar i den kommunala sektorn och larmrapporter om dålig kvalitet och arbetsmiljö i skolor och vårdinrättningar. När det gäller koldioxidskatten skulle larmrapporter om att klimatet håller på att förändras kunna påverka morgontidningsläsare i riktningen att vilja öka insatserna för att rädda miljön.

För det andra har vi belyst och lite mer på djupet analyserat svenska folkets uppfattning om huruvida det fuskas med olika skatter. Det visar sig att de skatter som svenska folket tror att det fuskas mest med är förmögenhetsskatt och gåvoskatt, tätt följda av bolagsskatt och arvsskatt. De skatter som svenska folket tror det skattefuskas minst med är fordonsskatt och koldioxidskatt på bensin och diesel – uppskattningar som torde stämma ganska väl eftersom dessa skatter är svåra att smita ifrån.

Är politiker ”allmänna” syndabockar i opinionshänseende? Även om det är individer som fuskar så tyder våra resultat på att förtroendet för politikerna spelar en minst lika stor roll för fusket som förtroendet för medmänniskor i allmänhet. Ett lågt politiskt förtroende kan göra att man tror att det fuskas mycket, antingen för att politikerna ses som dåliga förebilder eller som dåliga ”samhällsbyggare” där systemet närmast inbjuder till fusk.

Till sist några ord om validiteten i analysen. Mäter vi verkligen det vi avser att mäta? I en attitydundersökning infinner sig alltid tolkningsproblem. Dessa får, allmänt sett, anses vara svårare ju mer komplexa frågeställningar som respondenten ställs inför. Beträffande uppfattning om skattefusk får frågorna anses vara relativt svåra att besvara, vilket den ganska stora andel respondenter som valt svarsalternativet "ingen uppfattning" också ger uttryck för. Att förstå tanken bakom en skattefinansierad generell välfärdsstat och hur nivåer och utformning av olika skatter bidrar till dess implementering är inte alldeles enkelt, liksom det kan vara svårt för uttolkarna av svaren att känna till de bakomliggande motiven till att välja svarsalternativ för de olika skatterna. Det går inte heller att *veta* omfattningen av skattefusk, utan svaren på dessa frågor blir subjektiva uppfattningar. Dock är dessa subjektiva uppfattningar i sig viktiga att analysera – tror vi att våra medmänniskor betalar sin skatt och bidrar till vår gemensamma välfärd eller inte? Även om vi aldrig helt kan kontrollera om människor "gissar rätt" kan vi ändå fundera över vad det betyder för samhällets normer att 75 procent av dem som verkligen litar på sina medmänniskor i allmänhet tror att det fuskas med förmögenhetsskatten. Beror det på att man inte tror att det är "människor i allmänhet" som bör betala och fuskar med denna skatt, eller är fusket så allmänt utbrett att det blivit norm och man därför inte ser skattefusk som något anmärkningsvärt? Det är inte bara svårt att besvara frågorna. Det är ibland också, som vi hoppas skall ha framgått ovan, svårt att ge dessa statistiska samband meningsfulla tolkningar, och vi tror heller inte att sista ordet är sagt i dessa frågor. Vad som emellertid får anses relativt klart är att vi i föreliggande undersökning lyckas tämligen väl med att fånga upp svenska folkets attityder hösten 2004, oavsett svårigheterna att tolka svaren.

Noter

- ¹ * indikerar statistiskt skild från 1 med 90% säkerhet, ** indikerar statistiskt skild från 1 med 95% säkerhet, *** indikerar statistiskt skild från 1 med 99% säkerhet.
- ² Inte redovisat i tabellen.
- ³ Regressionen för höjning är inte redovisad i tabellen.
- ⁴ Inte redovisat i tabellen.
- ⁵ Av alla de elva skatterna i undersökningen spelar kön ingen roll för hur man upplever nivån av sju av dem. Kvinnor vill sänka eller ta bort fastighetsskatt, gåvoskatt och fordonsskatt i större utsträckning än män, medan de är mer benägna än män att vilja höja alkoholskatten.

- 6 Detta säger naturligtvis ingenting om huruvida kvinnor faktiskt har lägre kunskaper i samhällskunskap utan bara att mäns och kvinnors subjektiva uppfattning skiljer sig åt.
- 7 Resultatet hade blivit detsamma om vi valt förtroende för regeringen i stället.
- 8 Undantaget är arbetsgivareavgifterna, som tidningsläsarna mer än andra tror att det fuskas med.
- 9 25 procent av kvinnorna och 37 procent av männen anser sig ha stor kunskap om samhället. Andelen män som anser sig ha liten eller ingen kunskap är 16 procent, medan motsvarande andel av kvinnorna är hela 23 procent.
- 10 Om man ser till andelen män respektive kvinnor som tror att fusk är vanligt utan hänsyn till subjektiv kunskap är kvinnor något mer benägna att tro att det fuskas än män. Störst är skillnaden för arbetsgivareavgiften där 59 procent av kvinnorna tror att det fuskas, medan 45 procent av männen tror detsamma. För bolagsskatten är motsvarande siffror 68 procent respektive 57 procent. För två skatter, nämligen kommunalskatt och gåvoskatt är det emellertid männen som tror att det fuskas mest.
- 11 Valet av dessa fem skatter beror på att vi här kan avgöra egen erfarenhet av specifika skatter, eftersom vi kan urskilja vilka som borde vara skattskyldiga för respektive skatt.

Referenser

- Egendomsskattekommittén (2004), *Reformerade egendomsskatter*, SOU 2004:36, Stockholm, Fritzes.
- Hammar, H. och C. Jagers, S. (2003) "Om svenska folkets acceptans av en skärpt klimatpolitik" in Holmberg, S & Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*, SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hammar, H. och C. Jagers, S. (2005) "Can Trust in Politicians Explain Individuals' Support for Climate Policy? The Case of CO2 Tax." *Submitted to Climate Policy*
- Holmberg, S. & Oscarsson, H. (2004) *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Nordstedts juridik.
- Rothstein, B. (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*, Stockholm, SNS Förlag.
- Skatteverket (2003) *Allmänhetens syn på skattesystemet, skattefusk och myndigheters kontroll*, Rapport 2003:2.
- Skatteverket (2004) *Skatter i Sverige, Skattestatistisk årsbok*, Skatteverket.
- Skatteverket (2005) *Invandrarnas syn på skatter och Skatteverket*, Rapport 2005:4, Skatteverket.

